

Bidrag til Aastrup Kirkes Historie

Af Forstander F. Elle Jensen

Takket være den Interesse, som saavel Menighedsraad som Myndigheder har vist for Sagen, er de danske Landsbykirker i Løbet af den sidste Menneskealder undergaaet en stor og glædelig Forandring, navnlig hvad det Indre angaar. Enhver, der husker, hvorledes de i Almindelighed saa ud omkring Aarhundredskiftet, vil erindre, hvor bare og nøgne de fremtraadte, og hvor ringe Sans man egentlig overalt havde for, at de skulde danne en smuk og værdig Ramme om Gudstjenesten, selv om det ganske vist ikke tolereredes, at de var i en ligefrem usømmelig Tilstand. I Virkeligheden stod man da ved Afslutningen af en lang Periode, der for Kirkebygningernes Vedkommende karakteriseres ved en udpræget Ligeegyldighed for deres Udseende og en alt for vidtgaaende Hensyntagen til Tiendeejerne, hvis første Pligt dog var at holde dem i Orden, og man kan derfor ikke undres over Resultaterne.

Forfaldet daterer sig saa langt tilbage som til den sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede. Omkring Aar 1600 var det nemlig anderledes. De præg-

tigt udskaarne Prædikestole og Altertavler, Pulpiturer, Præste-, Degne- og Menighedsstole, som vi træffer de fleste Steder, stammer i Reglen fra denne Tid, og de vidner som adskilligt andet gammelt og værdifuldt i Kirkerne om, at Ejerne — som oftest Herremænd — var sig deres Ansvar bevidst og søgte at give Guds Hus den bedst mulige Udsmykning. Men saaledes blev det ikke ved at være. De ødelæggende Svenskekrige, der hærgede Landet i Midten af 1600-Tallet, medførte en almindelig Forarmelse og gav Stormændene andet at tænke paa end at forskønne deres Kirker og vedligeholde dem vel, og hertil kom, at der nu begyndte at vise sig en ny, uadlelig Godsejerstand, hvis Medlemmers væsentligste Interesse laa i at bringe det mest mulige ud af deres Gaarde, og som derfor ogsaa søgte at spare, hvor de kunde, bl. a. paa Reparationer af de dem tilhørende Kirker, saa Tienden saa vidt muligt ubeskaaret kunde tilfalde dem selv. Følgen blev, at adskillige af dem nu forfaldt og baade udvendig og indvendig kom til at henligge i en skandaløs Tilstand; man behøver kun at gennemlæse Viborgbispen Lintrups Visitatsoptegnelser fra 1720erne¹⁾ for at se, hvor let Proprietærerne, Undtagelser naturligvis fraregnet, tog sig deres Ansvar.

Fra Menighedernes egen Side kunde der som Regel ikke ventes nogen synderlig Indsats. Vel er der Eksempler paa, at Bønder har været medvirkende ved Anskaffelse af Inventar, men den ufrie Stilling, de indtog overfor Herremændene, der var tilbøjelige til at betragte Kirkebygningerne som deres private Ejendom, bevirkede naturligt, at de

---

¹⁾ Jydske Samlinger 3—II.

kom til at lægge Ansvaret for, hvad der skete eller ikke skete, over paa dem.

Fra Øvrighedens Side var man ogsaa opmærksom paa disse Forhold, og Danske Lov bestemte derfor — ligesom Recessen 1643 —, at der hvert Aar saa vidt muligt skulde afholdes Syn over Kirkerne, foretaget af Præsten og fire vederhæftige Sognemænd; de Mangler, der fandtes, skulde derefter af Provsten tilmeldes Ejeren, der da vilde have at afhjælpe dem.²⁾ Dette Paabud frugtede imidlertid meget lidt, og heller ikke hjalp det syndeligt, at Stiftsøvrigheden 1690 fik Befaling til at indberette om de modvillige Patroner til Kongen. Kun i særlig grelle Tilfælde blev der grebet ind med fast Haand, og i Virkeligheden fik alt Lov til at gaa paa bedste Beskub.

I det følgende skal der nu ud fra en Del af de Kirkesyn, der er bevarede fra Aarene 1765—1840, samt paa Grundlag af Dokumenter i Gørding Herreds Pakke 1779 ff.¹⁾ forsøges at give en Fremstilling af, hvorledes det i det nævnte Tidsrum stod til med en enkelt, ret tilfældigt valgt Kirke, *Aastrup*. Skønt det vistnok maa siges, at den ingenlunde har hørt til de mest forsømte, afspejler dens Skæbne dog ganske godt, baade hvor nøjsom man i gamle Dage var i de Fordringer, man mente at maatte stille, og den Overfladiskhed, Synsmænd kunde udvise, for saa vidt som det Gang paa Gang af Indberetningerne fremgaar, at paatalte Mangler allerede tidligere har været modne til Reparation, lige-

---

²⁾ D. Lov 2—22—6.

¹⁾ I Ribe Bispearkiv (Landsark., Viborg).

som man faar et Indtryk af de Vanskeligheder, der kunde opstaa, naar Arbejdet skulde udføres.

Synet over Aastrup Kirke 1765 havde egentlig kun forholdsvis faa Ophævelser at gøre: Det værste var vist, at Taarntrappen var næsten ubrugelig, ja farlig at benytte, og at Døren til Taarnet var »derfra« og laa med bøjede Hængsler oven paa Vaabehuset; mindre væsentligt var det, at der sad nogle løse Sten i Muren, og at 9 Ruder var udblæst, ligesom der manglede et Daabshaandklæde, og at der tiltrængtes et nyt Klokkereb. Men ellers mentes der hverken udvendigt eller indvendigt at være videre Brøstfældighed. Det maa der imidlertid alligevel have været, for Aaret efter krævedes det ujævne Kirkegulv omlagt og Sten saavel i det som inde i Stolene anskaffet, hvor der ingen var. Desuden udtaltes der Ønske om, at Prædikestolen skulde »synkes«, da Opgangen til den var for stejl. 1767 var de paaklagede Mangler endnu ikke blevet afhjulpet; det eneste, der var sket, var, at Gulvet næsten var færdigt, men 1768 konstaterede man til Gengæld, at nu var alt i Orden, for saa vidt som ingen nye Klager fremførtes.

Hvor overfladisk man maa have set efter, eller maaske rettere, hvor ligegyldig man har været, fremgaar imidlertid af Synet 1770, for da var der ikke mindre end 19 Ruder ude, og man havde nu faaet Øje for, at Taarnet især udvendigt var brøstfældigt — hvad det naturligvis saa ogsaa har været i de foregaaende Aar —, og at Trappen til det var forslidt, hvilket atter vil sige, at den var som for 5 Aar siden. Desuden behøvede Murværket ved Risterne og Kirkegaardsdiget Reparation. Aaret efter var det ganske vist kun galt med et Par Ruder,

men nu trængte saavel Taget som Loftet i høj Grad til at blive istandsat, da det regnede ned i Kirken, der ligeledes manglede Udspækning og Kalkning baade ude og inde. I Taarnet var der Revner, nogle Tagpotter over Kirkegaardsporten var i Stykker og Diget stadig i Uorden. 1773 klagedes der over, at der ingen Kirkegaardslaager fandtes, saa Kreaturer og Svin kunde gaa ind og nedtræde og oprode Gravene, og vi hører igen om den daarlige Stige til Taarnet og den smalle og stejle Opgang til Prædikestolen; dens Rækværk er desuden løst. Et Vindue er brøstfældigt, Loftet, især over Alteret, stadig i ringe Tilstand, og i adskillige Stole findes intet Fodtræ. Messetøj og Alterklæde er helt »forfaldne«, og der ankes atter over manglende Daabshaandklæde. De to næste Aar, 1774 og 1775, erklærer Synet sig ret tilfreds med Kirkens Tilstand — kun manglede der nogle Ruder, og der ønskedes et nyt Klokkereb — saa man tør vel formode, at i alt Fald nogle af de ønskede Reparationer er blevet foretaget.

For de følgende Aar findes ingen Syn optegnet, før vi naar til 1789, da der foreligger en Erklæring fra Præsten og to Sognemænd om, at Kirken er blevet eftersat og befundet at være i skikkelig og forsvarlig Stand. Men at Synsmændene har taget sig deres Opgave uforsvarlig let, fremgaar med stor Tydelighed af den Besigtigelsesforretning, der med to andre Gaardmænd som tilforordnede blev foretaget tre Aar senere, thi den kom til det Resultat, at Taarnet var meget brøstfældigt, Loftet delvis raaddent og Taget utæt — altsaa egentlig det samme, som der var blevet anket over for 20 Aar siden. Provst Jacobsen, Darum, er af samme Mening i sin

ret fyldige Beskrivelse af Aastrup Kirke fra samme Aar. Han siger, at den behøver en Hovedreparation, især Taarnet, som maa istandsættes lige fra Grunden. Murene maa have udvendig Udspækning, og der skal indsættes nye Sten i Stedet for dem, som er skredet ud. Blytaget er utæt to Steder, saa det regner ned. Væggene er ikke aldeles sorte og grønne, men en god Overkalkning er nødvendig. Loftet er delvis raaddent, over Vaabehuset er der slet intet, Vinduerne er gamle og mange Steder aabne, Gulvet belagt med Mursten, nogenlunde jævnt, Stole og Fodskamler passable. Messeklæder og Alterdug er just ikke gode, dog hverken pjaltede eller lappede, Altertavlen kaldes ret god, og det oplyses, at det er en god Klokke, som ringer uden Betaling ved Begravelser; Ejeren lader Gulvet feje til hver Højtid, og Græsset paa Kirkegaarden bliver aarligt slaaet. Stendiget, hvori der findes 1 Port og 2 Stetter, er i Orden, saa Kreaturer ikke kan komme igennem det.

Aastrup Kirke, der 1766 var blevet købt paa Auktion af Hospitalsforvalter Øllgaard i Varde,¹⁾ som samtidig ejede Herregaarden Bramminge, var senere blevet solgt til Bonden Anders Tranberg, og i 1790erne tilhørte den et Konsortium, repræsenteret ved en Jørgen Tranberg, vistnok en Søn af A. T. Det forstod meget godt, at det nu trak op til store Udgifter, og da man kviede sig ved at udrede dem, prøvede man ved en Ansøgning at faa Tilladelse til at nedtage og sælge Blytaget for derved at skaffe Midler til den forestaaende Hovedreparation.

---

¹⁾ Indberetninger til Biskop Block, Gørding Herred. (Ribe Bispeark.).

Det blev imidlertid afslaaet, og Ejerne maatte derfor finde sig i selv at betale Arbejdet, hvorefter de traf Aftale med fire Murere om i Løbet af Sommeren 1792 at foretage det fornødne.

Men samtidig viste der sig en uventet Vanskelighed, idet nemlig 8 af Sognemændene, og blandt dem Degnen Jermiin, der havde en Gaard i Terpling, nægtede at deltage i det dem paahvilende Pligtarbejde med Hensyn til Kirkens Istandsættelse. Ejerne klagede derfor til Stiftsøvrigheden over dem og bad om, at disse bekendte selvraadige Bønder under en eftertrykkelig Mulkt maatte tilholdes uden Ophold at gøre deres Skyldighed, ja at de straks maatte idømmes en Mulkt til Sognets fattige for deres Ulydighed, hvormed de gav mange et forargeligt Eksempel. Iøvrigt gjorde Ejerne opmærksom paa, at ogsaa de selv »led utaaligen« ved den saaledes fremkomne Forsinkelse, da de skulde betale Haandværkerne, hvad enten de havde Materialer til Arbejdet eller ikke.

De 8 undskyldte sig paa deres Side med deres »vaade Enge«, som gav dem selv nok at bestille, og med, at Sognefogden havde udvist Partiskhed ved Tilsigelserne; de paastod, at han ikke havde Orden i sine Sager, samt at han lod Kørslerne foregaa, eftersom han var Ven med de forskellige Gaardmænd, saa de f. Eks. fik Ret til at tage Materialer til Kirken med hjem fra Hjerting, naar de selv havde Ærinde dertil. Hertil kom, at det varede længe, inden Reparationerne begyndte, da Ejerne ikke havde forhastet sig og først antog en Kalkslaaer, da Degnen truede dem dertil, og i Mellemtiden, inden Haandværkerne kom, var de blevet sat til forskellige Arbejder, som ikke paahvilede dem. Der-

for mente de sig fuldt berettigede til at trække sig tilbage, saa meget mere som de i den nu forestaaende Høst ikke kunde være hjemmefra. Og de henstillede, at Sognefogden, paa hvem Hovedskylden for de fremkomne Tilstande laa, enten blev afsat eller i det mindste kom til at give en klækkelig Mulkt til Sognets fattige.

Jermiin tilføjede for sit Vedkommende, at Kirken paa den Maade, som den behandledes, vilde miste sin ældgamle Pryd og Styrke, idet man i en Højde af 7—8 Alen udtog de prægtige, hugne Kampesten i Taarnet og erstattede dem med en tynd Beklædning paa 1—1½ Murstens Tykkelse, og da han heller ikke troede, Ejerne vilde gøre noget ved Jern- og Træværket, henstillede han, at de blev tiltalt af Generalfiskalen og fradømt Kirken, eftersom Frederik IV i sin Tid havde afhændet den paa den Betingelse, at den ikke blev forringet.

Sognefogden afviste naturligvis Bøndernes og Degnens Klage; han havde, paastod han, god Orden i sine Sager, og de paagældende var ikke blevet overanstrengt. Jermiin skulde køre 2 Læs Sten, 2 halve Læs Grus og 2 Læs Sand samt gøre Pligtarbejde i 4 Dage.

Trods de 8 Mænds Strejke fortsattes dog Arbejdet paa Kirken, uden at der blev taget noget Hensyn til Degnens Besværing over Fjernelsen af de hugne Sten. Mursten fik man fra Bolding, Kalk fra Hjerting, Sand tog man i Nærheden, og i September kunde Ejerne meddele Provsten, at Kirken nu stod til Syn for alle.

Provst Jacobsen havde i Striden afgjort taget Parti for Ejerne. Overfor Stiftsøvrigheden erklæ-

rede han, at de ulydige burde straffes for deres Opsætsighed baade ved at betale, hvad der løb paa deres Regning, og med en Mulkt til Herredskassen. Og var det, som man sagde, Jermiin, der stod bag ved det hele, tilkom det ham at bøde dobbelt. Med Hensyn til Klagen over Kirkens Forringelse henviste han til Murermesteren, ifølge hvem det netop var de hugne Sten, som ved at skride ud havde forårsaget Taarnets Brøstfældighed; de kunde ikke indsættes igen, thi da de baade var tynde og daarligere, vilde de om nogle Aar, efter at være kommet i fugtig Kalk, kun lave ny Ulykke. Derfor var det rigtigt at erstatte dem med brændte Sten, der sad i en Tykkelse af 7 Kvarter.

Det ses ikke af Papirerne i Gørding Herreds Pakke, hvorledes Stiftsøvrigheden har stillet sig til de strejkende Bønder, men antagelig er det blevet dem paabudt at genoptage Arbejdet. Iøvrigt synes deres Fører, Degnen Jermiin, at have været en stejl og rethaverisk Mand, og hans Forhold til sin Sognepræst, Jørgen Søeborg (1786—1815), var ikke godt. Herom vidner en Strid, han 1797—99 havde med ham, og da den paa en Maade ogsaa berører Kirkebygningen, skal den kort refereres.

Den gjaldt Kirkenøglen, som hidtil havde været opbevaret i Præstegaarden, men som Jermiin fra 1797 tog til sig, da han, som han sagde, ellers fik dobbelt Rejse til Kirken, fordi han boede temmelig langt borte. Præsten forlangte, at han personligt skulde afhente den og da gaa ind ad Køkkendøren.

Søeborg paa sin Side erklærede, at Jermiin, der havde chikaneret ham længe, ikke havde saa langt at gaa, og han holdt paa, at han hentede og bragte

Nøglen personligt, for at han selv, naar han vilde, kunde komme ind i Kirken. Køkkendøren var intet vanærende Sted, og den Vej gik alle, der havde Ærinde i Præstegaarden.

Provst Jacobsen holdt paa, at Nøglen skulde være hos Præsten, og at Degnen selv burde hente den — men ingen maatte henvises til at gaa ind ad Køkkendøren.

Biskoppen var enig med sin Provst og resolvede d. 13/5 1799 i Overensstemmelse hermed. Medhjælperne fik Befaling til at meddele Jermiin dette, og at han i Løbet af 48 Timer havde at falde til Føje — hvad han gjorde.

Men skønt Ejerne sagde, at Kirken nu stod »til Syn for alle«, viste det sig alligevel om Efteraaret, da Pastor Sidelmann fra Sneum i Provst Jacobsens Fraværelse inspicerede den, at der endnu var meget at paatale. Kirken var vel delvis istandsat, men Vinduerne var gamle og mørke, mod Vest fandtes slet intet, og nogle Ruder var ude. Blytaget var utæt, og Opgangen til Klokken, hvis Jernværk var forrustet, stadig saa forfalden, at det var farligt at benytte den. Trappen til Prædikestolen var baade til Vansir og til Ubekvemmelighed for Folk, naar de gik til og fra Alteret, og der gjordes opmærksom paa, at den øverste Stol, der var udsat til Fjernelse for 15—16 Aar siden, endnu ikke var borttaget. Desuden krævedes Diget istandsat og Risten forbedret, saa man forstaar ikke rigtig, at Provst Jacobsen Aaret forud kunde være tilfreds paa dette Punkt. Ejerne var ved Synet repræsenteret ved Degnen Hans Friis fra Grimstrup, der fik Paalæg om uopholdelig at melde dem alle disse Mangler, saa der fremtidig ikke blev Grund til nogen Besværing.

I Løbet af det kommende Aar, 1793, blev saa endelig den store Reparation af Aastrup Kirke ført til Ende, saa Synet kunde erklære den for at være i forsvarlig Stand. Kun var Digerne endnu ikke restaureret, saa Kreaturerne kunde stadig gaa ind og ud, som de vilde, og nedtræde Gravene, ligesom det var galt med den østre og søndre Rist. Ej heller var der ryddet op efter Haandværkerne, for der laa saa mange Murbrokker fra Ombygningen af Taarnet rundt omkring, at det hindrede Begravelse paa visse Steder.¹⁾ De følgende Aar (1794—97) var der tilsyneladende heller ikke noget at udsætte, men Synsmændene udtalte deres Tilfredshed med Forholdene, som de nu var blevet.

Men Reparationen var alligevel slet ikke blevet ført til Bunds, thi allerede 1798 hører man, at Vinduet i Koret var itu, saa det trak stærkt ind paa Præsten, naar han stod for Alteret, og skønt Ejerne lovede at gøre det i Stand, var det lige galt de følgende Aar. Ogsaa de øvrige Vinduer kræves eftersat ligesom Klokkens Jern- og Træværk, og baade Kirke og Taarn trængte til en Omgang Udspækning. Først 1802 foretoges det nødvendige, og saa kunde man igen erklære alt, baade ude og inde, for at være, som det skulde. —

D. 19/11 1802 udfærdigede Kancelliet et Reskript, der for at sikre de danske Kirker et ensartet og grundigt Eftersyn paabød, at et saadant skulde foretages hvert Aar i Juni Maaned af den lokale Provst i Forbindelse med to sagkyndige, en Murer og en Tømrer, og det fastsloges samtidig, hvad der

---

¹⁾ Naar Traps Danmark (4. Udg. VIII S. 611) sætter Taarnets Ombygning til 1797, er dette altsaa urigtigt.

maatte forstaas ved forsvarlig Stand, nemlig at Loft og Gulv ikke var brøstfældige, at Mur- og Tømmerværk ikke behøvede Forbedring det første Aar, samt at Vinduer, Døre og Porte var anstændige og brugbare. Ligeledes indskærpedes Sognemændenes Pligt til at hente Materialer til Reparationsarbejderne, et Læs eller to fra nærmeste Købstad, dog ikke over 6 Mil og ikke i Sæde- og Høsttiden. Naturligvis var det umuligt med eet Slag at komme al den gamle Slendrian til Livs, men at det var Regeringens faste Hensigt at hidføre bedre Tilstande, ses af en Befaling til Stiftsøvrigheden om at meddele de Ejere, som ikke i Løbet af 3 Maaneder udførte de Hovedreparationer ved deres Kirker, som var blevet dem paalagt, og hvorom de var blevet erindret, at de vilde fortabe deres Ejendomsret til dem.

Hvad Aastrup Kirke angaar, solgte Konsortiet den 1803 til fire Mænd i Sognet, muligvis af Frygt for det nye Tilsyn, og de afhændede den igen, i alt Fald ikke senere end 1809 og maaske af samme Grund som deres Formænd, til Beboerne. Den første sagkyndige Inspektion 1803 konstaterede nemlig straks, at der endnu var adskeillige gamle Skader, som ikke var rettet, navnlig trængte Blytaget meget til Omlægning og Omstøbning og det ujævne Gulv i Skib og Vaabenhus til Istandsættelse. Kampestensmuren var heller ikke allerbedst; derimod var Tømmerværket i Reglen passabelt. Aaret efter var Taget i Orden, men det paalagdes nu Ejerne at forny Vinduerne — hvad altsaa ikke maa være sket ved Hovedreparationen. Det skete imidlertid heller ikke nu, og at der ikke var Loft over Vaabenhuset, forklaredes med, at man ingen Tømrer

havde kunnet faa. Først 1806 noteredes alt at være, som det skulde, og skønt der ogsaa i de kommende Aar var en Del Rivninger mellem Parterne, hvorunder ved en enkelt Lejlighed Ejerne endog blev truet med Kancelliet, fordi de ikke havde afhjulpet paaklagede Mangler, ser det alligevel ud til, at Kirken efterhaanden nu blev holdt i en saadan Stand, at de visiterende Myndigheder i det hele og store følte sig tilfredse dermed. Vel har de ganske vist næppe stillet store Fordringer til Hygge og Skønhed, og at de stadig har været tilbøjelige til et lempeligt Eftersyn, fremgaar tydeligt nok ved Sammenligning mellem forskellige Aars Udsættelser.

Saaledes ankedes der 1827 over det ujævne Gulv, men hverken 1828 eller 1834 var det blevet omlagt, og hvis den nye Taarndør, som forlangtes 1831, virkelig er blevet anskaffet, ser det noget mærkeligt ud, at den 1834 krævedes eftersat, og at den 1835 trængte til nye Hængsler. Antagelig har man kun lappet paa den gamle, og dermed har Synet slaaet sig til Ro. Ligeledes er man nøjedes med at udbedre Messeklæderne i Stedet for som krævet at købe andre (1834 og 1835). Derimod maa man for Kirkegængernes Skyld haabe, at Knæfaldet virkelig er blevet gjort bredere og forsynet med Læder.
